

TERCÜMELER

FAS KRALLIĞI ANAYASASI

Tercüme: Doç. Dr. Servet ARMAGAN

T a k d i m

I — Tercümenin Özellikleri :

1 — Anayasa'da geçen «*Büyük Mağrib*» den maksat, Atlas Okyanusundan Basra Körfezine kadarki topraklardır. Milliyetçi arablar, bu kadar geniş bir toprak parçası üzerinde tek bir Arab Devleti'nin kurulması icab ettiğini ilân eder ve bunun propagandasını yaparlar. Hatta bazı arap devlet anayasaları da bunu maddelerinde belirtmişlerdir (1).

2 — «*Yüksek Konsey*», bir Anayasa müessesesi değil, bir Devlet müessesesidir. Monarşilerde buna «*Kraliyet Konseyi*» adı verilmektedir. Bu müessese, monarkın idaresinde en müessir rolü oynar ve Krala en yakın kişiler tarafından teşkil edilir. Bu konseylere Kral tarafından, kendisine yakın sivil ve asker kişiler tayin edilir.

3 — Anayasa arabça aslından tercüme edilmiştir. Asıl metin, «*Vakıflar İslâmî İşler Bakanlığı*'nın çıkarttığı bir dergiden alınmıştır (Dâvet-ül Hak, Receb, 1390, Aralık, 1970, sh. 4-15).

Bu orijinal metinde «*madde*» kelimesi yoktur. Bunun yerine «*fasıl*» kelimesi kullanılmıştır. Biz türkçe kanun diline uyararak, fasıl'a, madde dedik.

4 — «*Yüksek Konsey Anayasa Komisyonu*» ise, metinde, «*Yüksek Konsey'deki veya Yüksek Konsey'e bağlı Anayasa Odası*» şeklinde geçmektedir. Biz hem, «*oda*» yı, «*Komisyon*» diye değiştirdik.

(1) Bkz. 11 Aralık 1969 tarihli Libya Anayasası (Başlangıç kısmı, md. 1) ve 16 Temmuz 1970 tarihli «*Irak Cumhuriyeti Anayasası*» (md. 1). Her iki Anayasanın tercümesi tarafımızdan yapılmıştır (Bkz. Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, No. 7, 8, 1971). Ayrıca bkz. TUNAYA, Tarık Z., Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku, İstanbul, 1969, sh. 475.

hera de, sunduğumuz isim tamlamasını tercih ettik. Bu Konsey'e bağlı olarak, birde «*İdare Komisyonu*» olduğu 94. md. den anlaşıl-maktadır

Gördüğü vazife bakımından, Anayasa Komisyonu, genel olarak Anayasa *Mahkemelerinin* vazifesini aşan yetkilerle teçhiz edilmiştir.

5 — Anayasada geçen «*Ferman*» tabiri, tamamiyle tarafımızdan serbestçe yapılmış bir tercümedir. Fas Anayasa Hukuku sahasında, Devlet Başkanlarının (Kralın) yüksek muamelelerine «*Zahîr*» ismi verilmektedir. Devlet Başkanı bu muamele ile yasama yetkisini kul-lanır. Diğer taraftan, Fas Kraliyet Sülâlesinin ünvanı eskidenberi «*Şerif*» tir (2).

İşte Anayasa bu her iki kelimeyi birleştirerek «*Zahirun Şerif*» tabirini kullanmıştır. Bu tabirin tam tercümesi türkçeye uymamak-tadır. Bu sebeple «*Ferman*» tabirini kullandık. Zaten bu kelimenin geçtiği maddelerden de anlaşıldığı gibi, bu muamele, Osmanlı Dev-letindeki aynı neviden muameleleri andırmaktadır (İrade-i Seniyye, Ferman, Hatt-ı Hümayûn vs.).

Daha sonra görüştüğümüz Faslı münevverler de bu tabirin isa-betini kabul ettiler.

II — Anayasanın Özellikleri :

1 — Fas Anayasası çok kısa maddeler halinde kaleme alınmış-tır. — — —

2 — Anayasa monarşik bir Anayasadır. Ancak Monark'ın du-rumu son derece sağlamlaştırılmıştır 20. yy. da bu kadar kuvvetli bir monarka raslamak pek mümkün değildir.

3 — Fas'daki Monark'ın hususiyetlerinden en göze çarpanı, onun «*Emir-el Mü'münin*» sıfatını haiz olmasıdır (md. 19). Bu durum, bundan evvelki Anayasa ve mevzuatda da bulunmakta idi (3).

4 Nihayet bu Anayasa bazı hükümleri ile, 4 Ekim 1958 tarih-li Fransız Cumhuriyeti Anayasası'nı andırmaktadır. Aynı durum Fas'ın diğer kanunlarında da mevcuttur. Bu netice, Fas'ın büyük kısmı ile, fransızların eski bir sömürgesi olması ve fransız kültürü-nün tesirinde kalmış olması ile izah edilebilir.

Bu tercümenin Türk Hukukçularına faydalı olmasını dileriz.

(2) Bkz. Der Grosse Brockhaus, 1955, Wiesbaden, bd. 7, sh' 549, 551.

(3) Bkz. İbid., 549.

(4) İbid., 549.

24 Temmuz 1970 tarihli

FAS KRALLIĞI ANAYASASI

B a ş l a n g ı ç

Fas Krallığı, tam hâkimiyete sahip bir İslâm Devletidir. Resmî dili arapçadır. Fas, Büyük Magrib'den bir parçadır.

Bir Afri̇ka Devleti sıfatıyla, hedeflerinin arasında Afrika Birliğini gerçekleştirmek de vardır. Milletlerarası sahada faaliyetlerini yerleştirmek zaruretini idrak ile, bu teşkilâtlarda faal ve çalışkan bir üye olan Fas Krallığı, mevzuatın icabettirdiği prensip, hak ve vazifeleri taahhüt eder.

Ayrıca, dünyada barış ve selâmeti muhafaza etmek için çalışmaya da devam azmini de te'kit eder (tekrarlar).

BİRİNCİ BAB

UMUMİ HÜKÜMLER

Temel Prensipler

Madde 1 — Fas'daki rejim, Anayasalı, demokratik ve sosyal bir Monarşidir.

Madde 2 — Hâkimiyet milletindir. Millet, Hâkimiyetini direkt olaak referandum, dolaylı olarak da Anayasa müesseseleri yoluyla kullanır.

Madde 3 — Siyasî partiler, sendika teşkilâtları, cemaat meclisleri ve meslekî odalar vatandaşların teşkilâatlanma ve temsil edilmesine yardım ederler.

Madde 4 — Kanun, millet iraesinin en yüksek tercümanıdır. Herkes onu tatbik etmek mecburiyetindedir. Kanunlar geriye yürümezler.

Madde 5 — Bütün Fashılar kanun önünde eşittirler.

Madde 6 — Devlet dini İslâm'dır. Herkese, dinî ibadetlerini ifa hürriyeti sağlanmıştır.

Madde 7 — Krallığın bayrağı kırmızı olup, ortasında beş köşeli yıldız bulunmaktadır.

Krallığın sembolü, Allah, Vatan, Kral'dır.

Vatandaşların siyasî hakları

Madde 8 — Erkek ve kadınlar siyasî haklardan istifade etmekte eşittirler. İster erkek, ister kadın olsun, her vatandaş rüşdüne erdikten sonra seçmen olabilir, medenî ve siyasî haklarını kullanabilir.

Madde 9 — Anayasa bütün vatandaşların :

— Krallığın her tarafında serbestçe dolaşma ve ikamet hürriyetini,

— Her çeşit fikir ve görüş açıklama ve toplanma hürriyetini,

— Dernek kurma, istedikleri sendika veya siyasî teşkilâta girme hürriyetini,

garanti altına alır.

Madde 10 — Kanunda belirtilen hal ve şekiller dışında kimse yakalanamaz, tevkif edilemez ve cezalandırılmaz.

Meskenin dokunulmazlığı ihlâl edilemez. Kanunda belirtilen şart ve usuller dışında, arama ve tahkikat yapılamaz.

Madde 11 — Haberleşmenin gizliliğine dokunulamaz.

Madde 12 — Bütün vatandaşlar, resmî vazife ve makamlara girebilirler. Vatandaşlar, bu vazifeleri ifa bakımından istenen şartlar bakımından eşittirler.

Vatandaşların İktisadî ve Sosyal Hakları

Madde 13 — Terbiye ve çalışmak bütün vatandaşların eşit bir hakkıdır.

Madde 14 — Grev hakkı garanti edilmiştir.

Organik bir kanun bu hakkın kullanılmasını mümkün kılan şart ve usulleri gösterecektir.

Madde 15 — Mülkiyet hakkı garanti edilmiştir.

Memleketin iktisadî ve sosyal kalkınma planı gerektiriyorsa, bir kanun, bu hakkın esasını ve kullanılmasını sınırlandırabilir.

Kanunda gösterilen hal ve usuller dışında, mülkiyet nez'edilemez.

Madde 16 — Vatan müdafaasına katılmak bütün vatandaşların borcudur.

Madde 17 — Bu Anayasada gösterilen usuller gereğince, konulması ve dağıtımı sadece kanunun yetkisine bağlı olan umumî mükellefiyetleri, yapabilen herkes, yüklenmek mecburiyetindedir.

Madde 18 — Herkes memleketin düçar olduğu felaketlerin ortaya çıkardığı yükleri yüklenmek (telafi etmek) mecburiyetindedir.

İKİNCİ BAB

KRALLIK

Madde 19 — Kral, Emir-ül Mü'minin olup, milletin en yüksek mümessili, birliğinin sembolü, Devletin daimilik ve devamlılığının garantisi, dinin hâmisî, Anayasaya hürmeti sağlayan ve vatandaş, cemaat ve heyetlerin haklarını koruyandır.

Memleket istiklâlinin ve meşrû hudutları içindeki Krallık ülkesinin garantisi O'dur.

Madde 20 — Fas Krallık Tahtı ve Anayasa'da belirtilen haklar, Majeste Kral II. HASAN'ın evlâtlarından en yaşlı çocuğa verasetle, daha sonra da onun en büyük çocuğuna geçer. Kral, çocukları arasından yaşça en büyük olan çocukdan bir başkasını kendisine hayat boyunca halef tayin etmesi bundan hariçtir. Şayet Kralın sülbünden erkek çocuk yoksa, Krallık, en yakın erkek akrabasına, ondan sonra da, yukarıdaki tertip ve şartlarla, onun oğluna geçer.

Madde 21 — Kral on sekiz yaşının sonundan evvel reşit olmuş sayılmaz. Rüşt yaşına gelinceye kadar, Konsey, Vasi olarak, Anayasaya müracaat hakkı hariç, Anayasanın tanıdığı tahta ait yetki ve hakları kullanır. Konsey, Kralın yirmi sekiz yaşını tamamlamasına kadar, vasi olarak, Kralın yanında istişâri heyet şeklinde vazife görür.

Vesayet Kuruluna, Kralın erkek cihetinde ve yirmibir yaşını tamamlamış erkek akrabasından en büyüğü başkanlık yapar. Vesayet Kurulu Başkanı yanında, Yüksek Konsey Başkanı, Milletvekilleri

Meclisi Başkanı ve Kralın, tamamiyle serbest iradesiyle seçtiği yedi kişiden meydana gelir.

Vesayet Kurulunun çalışma kaideleri organik bir kanunla belirtilir.

Madde 22 — Kral'ın senelik tahsisâtı vardır.

Madde 23 — Kral'ın şahsı mukaddes olup, dokunulamaz.

Madde 24 — Kral, Başbakan ve bakanları tâyin ve onları vazifelerinden af ve istifalarını kabul eder.

Madde 25 — Kral, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder.

Madde 26 — Kral, kanunların tatbiki için Emirname çıkarır. Beşinci Bab'da belirtilen şartlara göre, kanunlar hakkında referendum yapar veya yeniden görüşülmesini isteyebilir.

Madde 27 — Kral, Beşinci Bab'ın 69 ve 71 inci maddelerinde belirtilen şartlara göre, Milletvekilleri Meclisini bir Ferman ile feshedebilir.

Madde 28 — Kral, Milletvekilleri Meclisine ve Millete hitabta bulunabilir. Ancak hitabı, herhangi bir münakaşaya mevzu yapılamaz.

Madde 29 — Kral düzenleme yetkisini kullanır ve Kralın Başbakana verdiği bu yetkinin sahasını Fermanlar tesbit eder.

Bu madde ve 21, 24, 35, 66, 69; 77; 84 ve 94 üncü maddelerde belirtilen dışında, Fermanları Başbakan da imza eder.

Madde 30 — Kral, Krallık Silâhlı Kuvvetlerinin başkumandandır. Kral, sivil ve askerî vazifelere tayinler yapabildiği gibi, bu hakkın kullanılmasını başka birine de verebilir.

Madde 31 — Kral, yabancı devletler ve milletlerarası teşkilâtlardaki elçilerin tayinlerini tasdik, kendi nezdindeki elçileri ve milletlerarası teşkilâtların mümessillerini kabul eder.

Kral, andlaşmaları imzalar ve tasdik eder. Ancak, Devlet maliyesine yük getiren andlaşmaları milletvekilleri Meclisinin kabulü ile tasdik edebilir.

Anayasa hükümleri ile bağdaşmayan hükümler getirmesi mümkün olan andlaşmaların tasdiki, değiştirilmesi için gösterilen usulün tatbiki ile olur.

Madde 32 — Kral, Yüksek Millî Kalkınma ve Plânlama Konseyine başkanlık eder.

Madde 33 — Kral Hâkimler Yüksek Kuruluna başkanlık eder; 77 inci maddede belirtilen şartlara uygun olarak hâkimleri tayin eder. Kral Öğretim Yüksek Konseyi'ne başkanlık eder.

Madde 34 — Af hakkını Kral kullanır.

Madde 35 — Vatanın ülkesi (toprakları) tehdit edilir veya Anayasa müesseselerinin işlemesine mani olan bir hâdise vukua gelirse, Kral, Millet Meclisi Başkanı ile istişareden ve millete hitabdan sonra Ferman ile olağanüstü hal ilân edebilir. Bu sebeple, muhalif bütün hükümlere rağmen, vatan topraklarının müdafaası, Anayasa müesseselerinin normal seyrine dönmesi ve Devlet işlerinin görülmesinin gerektirdiği tedbirleri alacak yetkileri haiz olur.

Olağanüstü hal, ilânı için tatbik edilen usul ile sona erer.

ÜÇÜNCÜ BAB

MİLLETVEKİLLERİ MECLİSİ

Milletvekilleri Meclisinin kuruluşu

Madde 36 — Milletvekilleri Meclisinin üyeleri vekâletlerini Mil-
leten alırlar. Oy vermek şahsa bağlı olup, devri caiz değildir.

Madde 37 — Krallık rejimine veya İslâm Dinine karşı müca-
dele yahut Kral'a hürmeti kıran fiiller hariç, Millet Meclisinin hiç-
bir üyesi, vazifesini ifa esnasında fikirlerini açıkladığı ve verdiği
reylerden dolayı takip edilemez, aranamaz, yakalanamaz, tevkif ve-
ya muhakeme edilemez.

Suç üstü halinde yakalanması dışında, bir üye Meclis dönemleri
esnasında, Meclisin izni olmadan, bu maddenin birinci fıkrasında
işaret edilenler dışında, cinayet ve cünha sebebiyle takip edilemez
ve yakalanamaz.

Suç üstü hali veya takibine izin verilmiş veya hakkında kesin
bir ceza hükmü verilmiş olması hariç, Meclisin hiçbir üyesi, Meclis
devreleri dışında, Meclis Bürosunun izni olmadıkça, tevkif veya ta-
kip edilemez.

Suç üstü hali veya takibine izin veya hakkında kesin bir ceza hükmü verilmiş olması hali hariç, Meclisten buna dair talep çıkmışsa, üyelerden birinin yakalanması ve tevkifi mümkündür.

Madde 38 — Milletvekilleri Meclisi toplantılarını senede iki defa yapar.

Kral, Ekim ayının ikinci Cum'a günü birinci toplantı devresini, Nisan ayının ikinci Cum'a günü ise, ikinci devresinin açılışına başkanlık eder.

Meclisin oturumları en az iki ay devam ettiği takdirde, Kraliyet Kararnamesi gereğince, devre sona erdirebilir.

Madde 39 — Üyelerinin mutlak çoğunluğunun talebi, ya Kraliyet Kararnamesi ile Milletvekilleri Meclisinin fevkalâde devrede toplanması mümkündür.

Meclisin fevkalâde devrelerde oturumlar, muayyen çalışma programlarına göre yapılır ve programın ihtiva ettiği mes'elelerin münakaşası bitince, Kraliyet Kararnamesi ile sona erer.

Madde 40 — Bakanlar Milletvekilleri Meclisi ve ona bağlı komisyonların oturumlarına katılabilir ve kendileri tarafından tayin edilen delegelerden yardım isteyebilirler.

Madde 41 — Milletvekilleri Meclisinin oturumları alenîdir; görüşmelerin tamamı Resmî Gazetede neşredilir. Meclis, Başbakan veya Meclis üyelerinin üçte birinin talebi ile gizli oturumlar yapabilir.

Madde 42 — Milletvekilleri Meclisi kendi İçtüzüğünü hazırlar ve oylama ile tasdik eder; ancak Yüksek Konsey Anayasa Komisyonu (Odası), bunun, Anayasanın gereklerine uygun olduğunu açıklaması ile yürürlüğe girer.

Madde 43 — Milletvekilleri Meclisinin üyeleri altı sene için seçilir ve kendilerine Milletvekili ismi verilir.

Milletvekilleri Meclisi şu üyelerden meydana gelir: Şehir ve köyköy meclisleri başkanlarından meydana gelen seçmenler topluluğunca seçilen üyeler; meslek odaları seçmenleri ile işçi mümessillerinin meydana getirdiği seçmen topluluğu tarafından seçilen üyeler. Organik bir kanun her topluluğun seçeceği Milletvekili sayısını, seçilme şart ve engellerini gösterir. Milletvekilleri Meclisinin Başkan ve Büro'sunun üyeleri her sene Ekim Dönemi basında seçilirler. Büro her parti için Nisbî Temsil esasına göre seçilir.

Milletvekilleri Meclisinin Yetkileri

Madde 44 — Kanun Milletvekilleri Meclisinden oylama yolu ile çıkar. Meclis, sınırlı bir zaman içinde ve belli maksatlar için, muhtelif bakanlar kurulunda görüşülerek Kararname yoluyla, normal olarak kanunlara inhisar eden tedbirleri alabilmeye Hükûmete izin verebilir. Bu kararnameler, sadece neşri ile yürürlüğe girerler. Ancak çıkarılmasına izin veren kanunun tayin ettiği müddetin sonunda, tasdik için Milletvekilleri Meclisine sunulması icab eder. Milletvekilleri Meclisi feshedilmişse, izin kanunu batıl olur.

Madde 45 — Kanun, Anayasanın diğer maddelerinde açıkça kendisine işaret edilen maddelere ilâve olarak, aşağıdaki sahalarda yasamaya yetki verir:

— Bu Anayasanın birinci Bab'ında belirtilen fert ve cemaat hakları,

— Medenî ve Ceza kanunların temel prensipleri,

— Mahkemelerin yeniden sınıflandırılması,

— Devletin sivil ve askerî memurlarına bahşedilmiş temel garantiler.

Bunun gereklerini organik bir kanun açıklar ve tamamlar.

Madde 46 — Kanunun şümülünde olmayan diğer hususlar düzenleme sahasına girer.

Madde 47 — Kanunun metnindeki hükümler, düzenleme kuvvetinin yetkisinin içinde olduğu takdirde, Yüksek Konsey Anayasa Komisyonunun uygun bulmasından sonra Ferman ile değiştirilmesi mümkündür.

Madde 48 — Bir Ferman'a dayanarak otuz gün için olağanüstü hal ilân edilebilir. Bu kararı Bakanlar Kurulu tasdik eder, bunun uzatılması ancak kanunla olur.

Madde 49 — Malî kanunlar, organik bir kanunun göstereceği şartlara uygun oylama ile Milletvekilleri Meclisinden çıkar.

Plânlama hizmetinin gerektirdiği teçhizat masrafları ancak Milletvekilleri Meclisinde bir def'ada oylanabilir. Kabul edilirse, bu kabul, plân müddeti boyunca yapılacak masrafları da içine alır. Hükûmetin tek başına, yukarıda belirtildiği gibi tasdik edilmiş programı değiştirmeyi hedef alan tasarı sunmaya yetkisi vardır.

Bütçe 31 Aralık'a kadar kabul edilmezse, Hükûmet, kararname

ile tasdik için sunulmuş bütçede mevcut olan esasa göre, resmî işlerin görülmesi ve vaadedilmiş işlerin yapılması için gerekli tahsisatı sağlar.

Madde 50 — Milletvekilleri Meclisi üyelerinin sunduğu teklif ve değişiklikler genel gelirlerin azalması, yeni masraflar getirilmeye ya da mevcut masrafları arttırma yoluyla malî kanunlara tesir ediyorsa, reddedilir.

Yasama Yetkisinin Kullanılması

Madde 51 — Başbakan ve Milletvekilleri Meclisi üyeleri eşit şekilde kanun teklifi sunma hakkını haizdirler.

Kanun layihalarını Milletvekilleri Meclisinin Bürosu hazırlar.

Madde 52 — Hükûmet kanun yetkisi sahasına girmeyen her türlü teklif ve değişiklikleri reddedebilir.

Bunun aksi olursa, Yüksek Konsey Anayasa Komisyonu, Milletvekilleri veya Hükûmetin teklifi üzerine sekiz gün içinde bu mes'ele hakkında karar verir.

Madde 53 — Tasarı ve teklifler, görüşmek üzere, devreler arasında faaliyetine devam eden komisyonlara havale edilir.

Madde 54 — Hükûmet, devreler arasında Kraliyet Kararnamesi ile tâyin edilen komisyonlar ile müştereken, normal çalışma devresinde kanunlar çıkarabilir. Bu kanunlar, Milletvekilleri Meclisine tasdik edilmeleri için çalışma devresinde sunulmak icab eder.

Madde 55 — Milletvekilleri Meclisi bürosu çalışma programını hazırlar. Bu program, hükûmet tarafından sunulan kanun tasarıları ile, hükûmetçe kabul edilen kanun tekliflerini, hükûmetçe tesbit edilen tertibe göre, öncelikle ihtiva eder.

Her hafta bir oturum Milletvekilleri Meclisi üyeleri ve Hükûmet, değişiklik teklif edebilirler. Hükûmet münakaşa açıldıktan sonra, ilgili komisyona önceden sunulmayan her değişikliğe itirazını yapar.

Teklif edilen değişikliğe veya Hükûmet tarafından kabul edilen hükümlere inhisar etmesi yolunda Hükûmet talep etmemişse, Milletvekilleri Meclisi, münakaşa edilen hükümlerin hepsine veya bir kısmına bir tek oylamada karar verilir.

Madde 57 — Organik Kanunlar şu şartlarla kabul veya değiştirilirler:

Tasarı ve teklifler verilmesinden itibaren on gün geçmedikçe Milletvekilleri Meclisinin görüşme ve oylamasına sunulamaz.

Muvafakat için Yüksek Konsey Anayasa Komisyonuna sunulmadan organik kanunlar için tatbikat kararnamesi çıkarılamaz.

DÖRDÜNCÜ BAB

HÜKÜMET

Madde 58 — Hükümet Başbakan ve bakanlardan meydana gelir.

Madde 59 — Hükümet Kral ve Milletvekilleri Meclisine karşı mes'uldür.

Başbakan Kralın tayininden sonra, Milletvekilleri Meclisine bakanları ve tatbik etmek istediği programı arzeder.

Madde 60 — Hükümet kanunların tatbikine dikkat (itina) eder; idare kendisinin tasarrufuna bırakılmıştır.

Madde 61 — Başbakan kanun teklif edebilir. Başbakan, Bakanlar Kurulunda görüşülmeden bir tasarıyı Milletvekilleri Meclisi Bürosuna veremez.

Madde 62 — 29 uncu maddede belirtilen yetkilendirme sahasında Başbakandan düzenleyici bir tasarruf çıkınca, tatbiki ile mükellef bakan, buna imzasını ilâve eder.

Madde 63 — Başbakan, bakanlıkların çalışmasını düzenler.

BEŞİNCİ BAB

MAKAMLARIN BİRİBİRİYLE MÜNASEBETLERİ

Kral ile Milletvekilleri Meclisinin Münasebetleri

Madde 64 — Bir kanun tasarısı, neşredilmek üzere Kral'a sunulursa, Kral, Milletvekilleri Meclisinden bunun yeniden görüşülmesini isteyebilir.

Madde 65 — Yeniden görüşülmesini isteme, Hitab ile olur.

Madde 66 — Kral, referandum yolu ile kabul etmesi için, bütün kanun tasarı ve tekliflerini bir Ferman ile halka sunabilir.

Madde 67 — Referandumun neticesi herkesi bağlar.

Madde 68 — Meclisin reddettiği bir kanun tasarısını, halk referandum ile kabul ederse, bu Meclis feshedilir.

Madde 69 — Kral, Anayasa Komisyonu Başkanı ile istişare ve halka hitab ettikten sonra bir Ferman ile Milletvekilleri Meclisini feshedebilir.

Madde 70 — Milletvekilleri Meclisi seçimi fesihten sonra, en geç üç ay içinde yapılır.

Bu esnada Kral, bu Anaaysa icabı Milletvekilleri Meclisinin haiz olduğu yetkilerin kendisine geçmesi ile, boşluğu doldurmak için, bu yetkileri kullanır.

Madde 71 — Milletvekilleri Meclisi feshedildikten sonra, yeni Meclisin feshi, seçilmesinden bir sene geçmedikçe feshedilemez.

Madde 72 — Harb, Milletvekilleri Meclisi haberdar edildikten sonra ilân edilir.

Milletvekilleri Meclisinin Hükûmet ile Münasebetleri

Madde 73 — Başbakan, Bakanlar Kurulu ile görüştüktan sonra, umumî siyaset hususunda bir beyanı veya desteklenmesini istediği bir metin hususunda güven oyu ile mes'uliyeti Meclise yüklemek için Milletvekilleri Meclisi nezdinde temasa geçebilir.

Milletvekilleri Meclisi üye tam sayısının mutlak çoğunluğu olmadıkça, Hükûmete güvensizlik verilmesi veya muayyen bir hükümün reddi mümkün değildir.

Güven mes'elesinin ortaya atılmasından üç tam gün geçmedikçe oylama yapılamaz.

Güvensizlik oyu Hükûmetin toptan istifasını gerektirir.

Madde 74 — Milletvekilleri Meclisi Hükûmetle olan münasebetlerinde, kontrol (murakabe) önergesi vererek itiraz edebilir. Önerge, ancak, Meclis üye tam sayısının en az dörtte birinin imzası ile kabul edilebilir.

Kontrol önergesi Milletvekilleri Meclisi üye tam sayısının mutlak çoğunluğunun oyu olmadan, Milletvekilleri Meclisinin bunu kabul ettiği söylenemez. Önergenin verilmesinden üç tam gün geçmedikçe oylama yapılamaz.

Kontrol önergesinin kabulü Hükûmetin toptan istifasını gerektirir.

Milletvekilleri Meclisi Kontrol önergesini kabul ettikten sonra, bir sene içinde hiçbir kontrol önergesi verilemez (kabul edilemez).

ALTINCI BAB

YARGI

Madde 75 — Yargı, yasama ve yürütme kuvvetinden müstakildir.

Madde 76 — Kararlar Kral adına verilir ve tatbik edilir.

Madde 77 — Hâkimler, Hâkimler Yüksek Kurulunun teklifi ile tayin edilir.

Madde 78 — Hüküm hâkimleri ancak kanun icabı azil ve nakledilir.

Madde 79 — Hâkimler Yüksek Kurulu'na Kral başkanlık eder. Hâkimler Yüksek Kurulu, Başkanından başka şu üyelerden meydana gelir:

— Başkan Vekili olarak Adliye Bakanı,

— Yüksek Konsey Birinci Başkanı,

— Yüksek Konsey'deki Kralın Başsavcısı,

— İstinaf mahkemeleri hâkimlerinin aralarından seçtikleri iki vekil,

— Bölge mahkemelerinin hâkimlerinin aralarından seçtikleri iki vekil,

— Şeriat mahkemelerin hâkimlerinin aralarından seçtikleri iki vekil.

Madde 80 — Hâkimler Yüksek Kurulu, hâkimlere sağlanan, terfi ve tecziyelerine ait garantileri korumaya gayret sarfeder.

YEDİNCİ BAB

YÜKSEK MAHKEME

Madde 81 — Hükümet üyeleri, vazifelerini ifa esnasında işledikleri cinayet ve cünhadan dolayı mes'uldürler.

Madde 82 — Milletvekilleri Meclisi onları itham ve Yüksek Mahkemeyi sevkedebilir.

Madde 83 — Milletvekilleri Meclisi gizli oylama ve, onları takip ve tahkikat ve hükümde vazife almış üyeleri hariç, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile onlar hakkında karar verir.

Madde 84 — Yüksek Mahkeme üyeleri, Milletvekilleri Meclisince Milletvekilleri arasından seçilir. Başkanı Ferman gereğince tayin edilir.

Madde 85 — Organik bir Kanun, Yüksek Mahkemenin üye sayısını, seçilme şeklini ve uymaları icab eden ölçüleri tesbit eder.

SEKİZİNCİ BAB

MAHALLİ TOPLULUKLAR

Madde 86 — Krallık içindeki mahallî topluluklar, iller, bölgeler ve cemaatlerdir. Diğer topluluklar kanunla kurulur.

Madde 87 — Mahallî topluluklar, kanunun tesbit ettiği şartlara uygun olarak, demokratik usullerle idare etmekle mükellef olan meclislerini seçerler.

Madde 88 — Valiler il ve bölgelerdeki il ve bölge meclislerinin kararlarını tatbik ve buna ilâve olarak idarî faaliyetleri ifa ve kanunların tatbikini sağlarlar.

DOKUZUNCU BAB

YÜKSEK MİLLÎ KALKINMA ve PLÂNLAMA KONSEYİ

Madde 89 — Yüksek Millî Kalkınma ve Plânlama Konseyi kurulur.

Madde 90 — Yüksek Millî Kalkınma ve Plânlama Konseyine Kral başkanlık eder. Organik bir kanun bu Konseyin kuruluşunu gösterir.

Madde 91 — Plânlama tasarıları, incelemesi için Yüksek Millî Kalkınma ve Plânlama Konseyine havale edilir.

Madde 92 — Plânlama tasarıları, Bakanlar Kurulunca kabul edildikten sonra, kabul için Milletvekilleri Meclisine sunulur.

ONUNCU BAB

YÜKSEK KONSEY ANAYASA KOMİSYONU

Madde 93 — Yüksek Konsey'de bir Anayasa Komisyonu kurulur.

Bu Komisyona, Yüksek Konsey'in birinci başkanı başkanlık eder.

Madde 94 — Anayasa Komisyonu, Başkandan başka şu üyelere kuruludur:

— Yüksek Konsey İdare Komisyonu'ndan bir hâkim, Hukuk Fakültesinden bir profesör, bir Ferman ile altı yıl için seçilirler.

— Üyelik müddetince devam edecek olan, Milletvekilleri Meclisi Başkanının seçeceği bir üye.

Madde 95 — Organik bir kanun, Anayasa Komisyonunun kuruluş ve çalışma kaidelerini belirtir.

Madde 96 — Anayasa Komisyonu, Anayasanın maddelerinde kendisine verilen yetkilerden başka, Milletvekilleri üyelerinin seçimi ile referandumun sıhhati hakkında karar verir.

ONBİRİNCİ BAB

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

Madde 97 — Kral, Anayasayı değiştirmek kasdıyla harekete geçebilir.

Madde 98 — Milletvekilleri Meclisi, üçte iki üyesinin kabulü ile Kral'a Anayasa değişikliği yapması için teklifte bulunabilir.

Madde 99 — Referandumdan sonra değişiklik kesinleşir.

Madde 100 — Devletin Monarşi rejimi ile İslâm Dinine ait hükümler hakkında değişiklik yapılamaz.

ONİKİNCİ BAB

GEÇİCİ HÜKÜMLER

Madde 101 — Milletvekilleri Meclisinin tasdiki ile Majeste Kral, Anayasa müesseselerini korumak, resmî makamları işletmek ve Devlet işlerinin görülmesi için gerekli yasama ve düzenleme tedbirleri alabilir.

FAS KRALLIĞI ANAYASASI

F i h r i s t

Başlangıç

	<u>Madde</u>
BİRİNCİ BAB: UMUMİ HÜKÜMLER	1 — 18
Temel Prensipler	1 — 7
Vatandaşların Siyasî Hakları	8 — 12
Vatandaşların İktisadî ve Sosyal Hakları	13 — 18
İKİNCİ BAB: KRALLIK	19 — 35
ÜÇÜNCÜ BAB: MİLLETVEKİLLERİ MECLİSİ	36 — 57
Milletvekilleri Meclisinin Kuruluşu	36 — 43
Milletvekilleri Meclisinin Yetkileri	44 — 50
Yasama Yetkisinin Kullanılması	51 — 57
DÖRDÜNCÜ BAB: HÜKÜMET	58 — 63
BEŞİNCİ BAB: MAKAMLARIN BİRİBİRİYLE MÜ- NASEBETLERİ	64 — 74
Kral ile Milletvekilleri Meclisinin Münasebetleri	64 — 72
Milletvekilleri Meclisinin Hükûmet ile Münase- betleri	72 — 74
ALTINCI BAB: YARGI	75 — 80
YEDİNCİ BAB: YÜKSEK MAHKEME	81 — 85
SEKİZİNCİ BAB: MAHALLİ TOPLULUKLAR	86 — 98
DOKUZUNCU BAB: YÜKSEK MİLLÎ KALKINMA ve PLÂNLAMA KONSEYİ	89 — 92
ONUNCU BAB: YÜKSEK KONSEY ANAYASA KO- MİSYONU	93 — 96
ONBİRİNCİ BAB: ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ	97 — 100
ONİKİNCİ BAB: GEÇİCİ HÜKÜMLER	101